הני מילי היכא דהרגו דרך עלייה [א]שלא ניתנה שגגתו לכפרה אבל הרגו דרך ירידה דניתנה שגגתו לכפרה אימא נישקול ממונא מיניה וניפטריה קמ"ל א"ל רבא הא מדתנא דבי חזקיה נפקא [ב]דתנא דבי חזקיה [1]מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לא חלקת בו בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון אף מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד [ג]בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עליה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון אלא אמר רמי בר חמא איצטריך ס"ד אמינא ה"מ היכא דסימא את עינו והרגו בה אבל היכא דסימא את עינו והרגו בדבר אחר אימא נישקול ממונא מיניה א"ל רבא הא נמי מאידך תנא דבי חזקיה נפקא [ד]דתנא דבי חזקיה [2]עין תחת עין [ה]ולא עין ונפש תחת עין אלא אמר רב אשי איצטריך ס"ד אמינא הואיל וחידוש הוא שחידשה תורה בקנס אע"ג דמיקטיל משלם קמ"ל ולרבה דאמר [ו]חידוש הוא שחידשה תורה בקנס אע"ג דמיקטיל משלם האי [3]כל חרם מאי עביד ליה סבר לה כתנא קמא דר' חנניא בן עקביא: **מתני'** נערה שנתארסה ונתגרשה רבי יוסי הגלילי אומר אין לה קנס ר"ע אומר [ז]יש לה קנס וקנסה לעצמה: **גמ'** מ"ט דר' יוסי הגלילי אמר קרא [4]אשר לא אורשה הא אורסה אין לה קנס ור"ע אשר לא אורשה לאביה הא אורסה לעצמה אלא מעתה נערה ולא בוגרת ה"נ דלעצמה בתולה ולא בעולה ה"נ דלעצמה אלא לגמרי הכא נמי לגמרי אמר לך ר"ע האי לא אורשה מיבעי ליה לכדתניא אשר לא אורשה פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה שאין לה קנס דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר יש לה קנס וקנסה לאביה והדין נותן הואיל ואביה זכאי בכסף קידושיה ואביה זכאי בכסף קנסה [ט]מה כסף קידושיה אע"פ שנתארסה ונתגרשה לאביה אף כסף קנסה אע"פ שנתארסה ונתגרשה לאביה א"כ מה ת"ל אשר לא אורשה מופנה להקיש לו ולדון הימנו ג"ש נאמר כאן אשר לא אורשה ונאמר להלן [5]אשר לא אורשה מה כאן נ' אף להלן נ' ומה להלן שקלים אף כאן שקלים ור"ע מאי חזית דאשר לא אורשה לג"ש ובתולה למעוטי בעולה

אימא

הני מילי. דלא תקנו כופר לפטור רוצח מזיד מקטלא: **היכא דהרגו.** במזיד דרך עלייה בהגפת ידו הכהו מאחריו דדכוותה בשוגג לא ניתן לכפרת גלות כדכתיב(ה) ויפל דרך נפילה: **מדתנא דבי חזקיה נפקא.** שאין חילוק בין דרך עלייה לדרך ירידה: **לחייבו ממון.** והוא הדין לפדותו. ולא יהיה אסון(ו) מיהא איצטריך דאי מהיקישא הוה אמינא אדרבה לאידך גיסא מה מכה בהמה לעולם ישלם אף מכה אדם ישלם והשתא דנפקא לן פטור תשלומין למזיד מלא יהיה אסון על כרחך היקישא לפטור שוגג דרך עלייה: הכי גרסינן **אלא אמר רמי בר חמא כו'.** איצטריך חד(ז) מהני קראי לאשמועינן דלא ליעביד ביה תרתי ואף על גב דנפקא לן מולא יהיה אסון: **הני מילי.** דלא ענשינן ליה בתרתי היכא דסימא את עינו והרגו בה באותה מכה ומת: **בדבר אחר.** במכה אחרת ובבת אחת: **אימא.** ניענשיה דמי עין ומיתה בשביל ההריגה: **הא.** דסימא עינו והרגו בה: **מאידך דבי חזקיה נפקא.** דלא תיענשיה: **ולא עין ונפש תחת עין.** מיניה קיימא לן בהחובל(ח) דעין תחת עין לאו ממש דאי אמרת ממש זימנין דלמא בהדי דסמינן לעיניה מיית והוה ליה עין ונפש תחת עין. מיהו שמעינן מיניה דלא תעביד ביה תרתי לא שנא מת באותה מכה לא שנא לא מת: **סלקא דעתך אמינא חידוש הוא שחידשה תורה.** בכל תשלומי קנס שאינו דין אלא גזרת מלך בעלמא וכיון דחידוש הוא וגזירת חוק אימא אע"ג דאיכא בהדיה מיתה נשלם: **קמ"ל** חד מהנך קראי יתירא שאינו ענין לממון תניהו ענין לקנס: **כתנא קמא.** ודריש ליה כאומר ערכו של יוצא ליהרג עלי: **מתני' שנתארסה ונתגרשה.** דאילו ארוסה שלא נתגרשה חייב מיתה ואין שם קנס: **אין לה קנס.** טעמא מפרש בגמרא. ורישא דקתני אשת אחיו ואשת אחי אביו דנתארסה ונתגרשה עסקינן וקתני יש להן קנס ר' עקיבא היא: **גמ' אלא מעתה.** לר' עקיבא הא דכתיב(ט) נערה למעוטי בוגרת ובתולה למעוטי בעולה: **הכי נמי.** דלא ממעט לגמרי ותדרוש נערה לאביה הא בוגרת לעצמה הא לא אשכחן דאישתמיט תנא ומתני בוגרת יש לה קנס ונימא רבי עקיבא היא: **וקנסה לאביה.** ולקמן [ע"ב] מקשינן דר"ע אדר"ע: **הואיל ואביה זכאי בכסף קידושיה.** שלו הוא בנערותה ולקמן יליף לה בפרק נערה שנתפתתה (דף מו:): **מה כסף קידושיה אף על פי שנתארסה ונתגרשה.** אמאי כשחוזרת ומתקדשת בתוך נערות: **לאביה הוי.** דהא כל קידושי נערות ילפינן לאביה דגבי קידושין לא כתיב מיעוטא דאשר לא אורסה כי הכא: **נאמר כאן.** באונס: **להלן.** במפתה: **מה להלן.** במפתה שקלים דכתיב [שמות כב] ישקול:

אימא

הני מילי היכא דהרגו דרך עלייה דלא ניתן שגגתו לכפרה. פירוש לכפרה בידי אדם אע"ג דדרך עלייה קיל טפי מדרך ירידה כדמוכח בפרק אלו הן הגולין (מכות דף ט. ושם) גבי גר תושב גולה ע"י גר תושב וכל חומרי דשמעתין לא תלי אלא במה שלא ניתן לכפרה דאינו מקפיד הש"ס במה שסקילה ושריפה חמורין מהרג וחנק: **אבל** סימא את עינו והרגו בדבר אחר אימא נשקול מיניה ממונא ונקטליה. כך גרס ר"ח דמלא יהיה אסון לא נפקא לן אלא סימא את עינו והרגו בה כי התם שבהכאה אחת הרג את האשה וגם הולדות אבל סימא את עינו והרגו בדבר אחר בבת אחת לא (י)להכי איצטריך כל חרם למיפטריה קשה לרשב"א דהא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה לא דריש קרא להכי דלא נשקול מיניה ממונא ונקטליה אלא שלא יתן ממון ונפטריה ושמא אילו לא נאמר קאמר כדאשכחן ריש פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מג. ושם) ובכמה דוכתי ולרשב"א נראה דהכא מסיק אליבא דתנא דבי חזקיה אבל לרבי ישמעאל ודאי לית ליה הא דתנא דבי חזקיה והא דאמר בריש הנחנקין (שם דף פד: ושם) הניחא למאן דלית ליה דתנא דבי חזקיה אלא למאן דלית ליה היקישא למה לי תנא דלית ליה דבי חזקיה היינו רבי ישמעאל ובסמוך דקאמר ולרבה דאמר חידוש הוא שחידשה תורה בקנס כו' סבר לה כת"ק דר' חנניא בן עקביא הוה מצי למימר ס"ל כרבי ישמעאל: **הא נמי** מאידך תנא דבי חזקיה נפקא. לאו מההיא דרשה גופה קאמר דנפקא לן דהא ההיא דרשה לא שייכא כלל לסימא את עינו והרגו בדבר אחר אלא הכי דייק דכי היכי דדרשי' ולא עין ונפש תחת עין ה"נ דרשינן נפש תחת נפש ולא עין ונפש תחת נפש וסימא את עינו והרגו בד"א לא חשיב עין ונפש אלא נפש גריד' דמה שסימא את עינו בשעת הריגה לא חשיב כלום דבלאו הכי היה מת אלא שהמיתו בצער מרובה וא"ת (כ)הא מילתא נמי מתנא דבי חזקיה דלעיל נפקא דמה מכה בהמה לא חלקת בין סימא את עינה והרגה בה להורגה בד"א כו' וי"ל דמכה אדם ומכה בהמה משמע ליה בהכאה אחת וא"ת סימא את עינו והרגו בד"א תיפוק ליה דפטור מדמי עין אפי' לא הרג דבשעה שסימא את עינו היה רודף וניתן להצילו בנפשו וי"ל דמיירי בשיכול להצילו באחד מאיבריו שלא ניתן להצילו בנפשו: **אמר** רב אשי איצטריך כו'. תימה דמשמע דאם הרגו וקרע שיראין דידיה דמחייב דליכא למיפטריה לא מקרא דלא יהיה אסון ולא מקרא דנפש תחת נפש דהא הוי ממון ונפש תחת ממון ונפש ולעיל (דף ל:) פטר (ל)אביי זר שאכל תרומה משלו וקרע שיראין של חבירו וי"ל דלפי האמת נפקי כולהו מתנא דבי חזקיה וה"פ והא נמי מאידך תנא דבי חזקיה נפקא כלומר ע"כ לא איצטריך כל חרם להכי אלא כולה נפקא לן מתנא דבי חזקיה דפטור דאי הוה צריך קרא למפטריה בלא כל חרם הוה פטרינן ליה מאידך תנא דבי חזקיה וא"ת וליתני דאיצטריך כל חרם להרג חבירו וקרע שיראין וי"ל דכל חרם לא יפדה משמע ליה בממון שבא על ידי אותה חבלה שהמיתה באה על ידה: **סלקא** דעתך אמינא חידוש הוא קמ"ל. אע"ג דבמתני' מייתי קרא דלא יהיה אסון והכא מפיק קנס מכל חרם היינו משום דכייל מתניתין כל חייבי מיתות דקתני וכל המתחייב בנפשו כו' אי נמי מתניתין אתיא כתנא קמא דרבי חנניא בן עקביא:

אימא

עין משפט נר מצוה

סד א מיי' פ"ו מהלכות רוצח ושמירת נפש הל' יב סמג עשין עה:

סה ב מיי' פ"א מהל' חובל הלכה ב ג ד סמג עשין ע:

סו ג מיי' פ"ב מהל' נערה הל' טו סמג עשין נד טור אה"ע סימן קעו:

סז ד מיי' פ"ג מהל' אישות הל' יא סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן לז סעיף א:

* * *

מוסף רש"י

מכה אדם ומכה בהמה. לכך הוקשו בהאי קרא, מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת, ומשמע בבהמה חייב ממון ובאדם פטור מממון, דכתיב בהמה ישלמנה ולא אדם, והקיש לך הכתוב פטור תשלומין של אדם לחיוב תשלומין של בהמה (סנהדרין עט: ובעי"ז לעיל לה.). דמה מכה בהמה לעולם משלם ואפילו בשוגג כדאמרינן אדם מועד לעולם, אף מכה אדם דפטריה קרא מתשלומין, דכתיב יומת, לעולם פטור ואפילו בשוגג הואיל ובמזיד שייכא מיתה (ב"ק לה.). **לשאין מתכוין.** אין בו חיוב מיתה כלל (לעיל לה.). **לדרך עליה.** שהכהו בהגבהת ידו או שמשכו בחרבו מלמטה למעלה (לעיל לה.) או: שהכהו כלאחר יד בהרימו הגרזן (ב"ק לה.) דרך עליה לא שייך למתני גבי בהמה, אלא משום דבאדם אשכחן ביה חילוק בהורג בשוגג דרך ירידה חייב גלות אבל דרך עליה בהרימו את ידו פטור מגלות דכתיב (במדבר לה) ויפל עליו וימות, דרך נפילה בעינן (סנהדרין עט: ובעי"ז לעיל לה.). **לפוטרו ממון.** כלומר לא תחלוק בו שום צד להיפטר מן התשלומין, אלא בכל צדדין הוא דמחייב דרבינן כל נזקין בב"ק (סו:) מפצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון, ומכה בהמה נזק הוא (סנהדרין עט:). **אף מכה אדם.** אין דין פטור תשלומין הכתוב בו חלוק לשום צד שיתחייב ממון, אלא כל שעה פטור מממון, בין בשוגג ואין נתכוין לפטור ממיתה, בין במזיד ונתכוין דחייב מיתה (שם). **חידוש הוא שחידשה תורה בקנס.** כל משפט קנס חידוש הוא, הלכך אע"ג דמיקטיל נמי לא מיפטר מיניה (לעיל לד:).

מסורת הש"ס

א) לעיל לה. ב"ק לה. סנהדרין עט: פד:, ב) ב"ק פד., ג) [לעיל לד: לה:], ד) [לקמן מ.], ה) [במדבר לה], ו) [שמות כא], ז) בס"א: ליתא חד ונוסף אך הקשיא, ח) [ב"ק פד.], ט) [דברים כב], י) [וליכא למימר דהכא לא קאי אקרא דכל חרם אלא אקרא דלא תקחו כופר דהא אמרי' בסמוך ולרבה דאמר חידוש כו'. תו"י], כ) [ולפי האמת אע"ג דמלא יהיה אסון נפקי כולהו מדתנא דבי חזקיה איצטריך עין תחת עין לכדדרשינן ולא עין ונפש תחת עין אבל לא עין ונפש תחת נפש לא איצטריך למדרשי' ולאו קרא יתירא הוא אלא מפשטיה דקרא קדרים וליכא למימר דלישתוק מלא יהיה אסון ומנפש תחת נפש נפיק כולהו מכח הקישא דתנא דבי חזקיה דאכתי לא שמעי' מיניה ממון אחר בהדי מיתה דסימא את עינו והרגו בדבר אחר לא חשיב ממון ונפש אלא נפש גרידא כדמוכח בפנים להכי איצטריך לא יהיה אסון ומהשתא שמעי' מינה אפי' הרג וקרע שיראין מהקישא דתנא דבי חזקיה. תו"י], ל) [צ"ל רב אשי].

* * *

תורה אור השלם

1. וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת: ויקרא כד כא
2. עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל: שמות כא כד
3. כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת: ויקרא כז כט
4. כִּי יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ: דברים כב כח
5. וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה: שמות כב טו

* * *

גליון הש"ס

גמ' בין מתכוין לשאין מתכוין. עיין לקמן מ ע"א תוד"ה אחד מכרכה:

* * *

תוספות רי"ד

מתני' נערה שנתארסה ונתגרשה ר"י הגלילי אומר אין לה קנס ור"ע אומר יש לה קנס וקנס' לעצמה. מ"ט דר' יוסי אמר קרא אשר לא אורסה הא אורסה אין לה קנס ור"ע אומר אשר לא אורסה לאביה הא אורסה לעצמה. וקי"ל הלכה כר"ע מחבירו. ומתני' דתני הבא על בתו אין לה קנס מפני שמתחייב בנפשו כר"ע אתיא. דהיכי דמי שיתחייב בבתו השתא אילו בא עליה אחר שקיל איהו קנס. השתא שבא עליה הוא לא כ"ש ובלא מיתה נמי פשיטא דלא משלם קנס. אלא ודאי מתני' בבתו נערה שנתארסה ונתגרשה עסקינן שקנסה לעצמה כר"ע ומפני שנתחייב בנפשו פטור ותדע דסתם מתני' כר"ע אתיא דהא אשת אחיו ואשת אחי אביו דתנן לעיל יש לה קנס לא אתיא אלא כר"ע דבע"כ גירשה או נתאלמנה שאל"כ הו"ל א"א ויש בהן מיתת ב"ד: